

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-412-2-42>

**TERRITORY-ORIENTED APPROACH TO REGIONAL
DEVELOPMENT: ECONOMIC AND SECURITY FACTORS**

**ТЕРИТОРІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД
ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ:
ЕКОНОМІЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ ФАКТОРИ**

Khymynets V. V.

*Doctor of Economics,
Head of the Department for Research
of the Western Region*

Holovka A. A.

*Candidate of Political Sciences (PhD),
Leading researcher of the Department
for Research of the Western Region
National Institute of Strategic Studies
Kyiv, Ukraine*

Химинець В. В.

*доктор економічних наук, професор,
Завідувач сектору досліджень
Західного регіону*

Головка А. А.

*кандидат політичних наук,
провідний науковий співробітник
сектору досліджень
Західного регіону
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

В умовах активної фази російської військової агресії проти України (поч. 24 лютого 2022 р. і дотепер) хибним є твердження про передчасність публічних дискусій щодо повоєнного відновлення України. Навпаки, створення передумов для відбудови та довгострокового економічного зростання є однією із стратегічних цілей державної політики України, разом із військовою перемогою над російськими окупаційними військами, деокупацією територій та інтеграцією у Євроатлантичний цивілізаційний простір. Відродження осередків економічної активності, відбудова житлового фонду та інфраструктури є безпрецедентними за масштабами завданнями і потребуватимуть залучення усього ресурсного потенціалу країни, а також пошуку та задіяння зовнішніх джерел.

Наразі сформована потенційна структура фінансування (без витрат на оборону та безпеку) до 2032 р., яка з-поміж іншого передбачає залучення близько 250 млрд. дол. США приватних інвестицій – близько третини усіх коштів на повоєнне відновлення (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Потенційна структура фінансування проєктів та ініціатив
відновлення України (млрд., дол. США) [3]**

Джерело залучення коштів	2022	2023-2025	2026-2032	Разом
Партнерські програми та гранти	60-65	100-150	100-150	250-300
Партнерські позики, акціонерний капітал	-	100-150	100-150	200-300
Приватні інвестиції	-	50	200	250
Усього:				700-850

Ще одним важливим аспектом є об'єктивна необхідність застосування диференційованого підходу в просторовому вимірі залежно від рівня шкоди завданої регіонам та громадам в результаті окупації, бойових дій та/або ракетних обстрілів та з урахуванням географічної близькості до кордону із білоруссю та росією.

За цих умов одним із перспективних інструментів залучення додаткових ресурсів для повоєнного відновлення в умовах браку власного капіталу доречно вважати територіально-орієнтований підхід до стимулювання інвестицій для регіонального розвитку. Варто зазначити, що в історії України є досвід застосування таких інструментів: в період кін. 1990-х – поч. 2000-х рр. на території України розпочали функціонувати 10 спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ), 8 технологічних парків, 60 територій пріоритетного розвитку (ТПР) в 12 областях України та Автономній Республіці Крим [1, с. 168]. В кожному випадку нормативно-правовими документами були визначені соціально-економічна мета, термін дії (від 5 до 60 років) і перелік форм державної допомоги та гарантій для суб'єктів господарювання.

Досвід впровадження територіально-орієнтованих механізмів в Україні в минулому характеризувався наявністю низки недоліків, що вплинули на їх ефективність (див. рис. 1) і стали причиною згорання преференцій в рамках СЕЗ та ТПР в 2005 році.

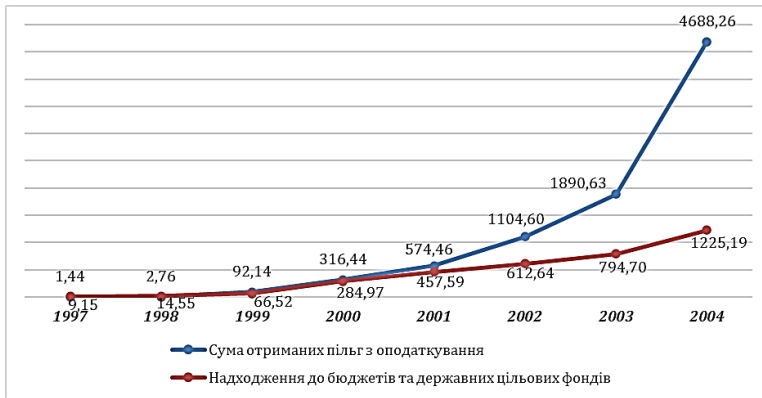

Рис. 1. Динаміка надходжень податків та зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів і державних цільових фондів та сум отриманих пільг з оподаткування суб'єктами спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку за період з 1997 р. по 2004 р. (млн. грн.) [4, с. 20]

Серед основних недоліків застосування територіально-орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій в Україні відмітимо найважливіші:

Зловживання з боку економічних суб'єктів наявними преференціями – на територіях, де поширювалася дія спеціального правового режиму економічної діяльності суб'єктами, практикувалось незаконне використання наданих податкових та митних пільг – підготовлені для експорту товари направлялись на внутрішній український ринок, що негативно впливало на ринкові механізми конкуренції та ціноутворення, при цьому мала місце і корупційна складова.

Недоліки в нормативній сфері – (1) були відсутні належні прозорість та системність в процедурі прийняття рішень щодо обрання територій для запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності, (2) також слід відмітити і правову незавершеність регламентації засад створення та функціонування ТПР в єдиному (базовому) законі щодо спеціальних режимів активізації інвестицій, що зумовило відмінності режимів ТПР на різних територіях. До того ж форми і обсяги державної допомоги суб'єктам господарювання ТПР окремих регіонів (Волинська, Донецька, Житомирська, Луганська, Харківська області) не були узгоджені з нормами та стандартами ЄС, хоча створювалися ці ТПР вже

після набуття чинності Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та їх державами-членами у березні 1998 р. (підписана ще 14 червня 1994 року).

Непоследовність – одночасне раптове позбавлення визначеної законами державної допомоги суб'єктів господарювання (з 2005 р.) та відсутність компенсаційних механізмів змусили низку інвесторів звернутися з цього приводу до судів різного рівня. В результаті виникла загроза запровадження для України штрафних санкцій з боку міжнародних судів.

У цьому контексті доречно виокремити низку чинників, врахування яких важливе для ефективного використання територіально-орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій в контексті повоєнного відновлення.

1. Застосування такого територіально-орієнтованих механізмів не слід вважати «універсальним інструментом» залучення інвестицій для цілей повоєнного відновлення. Навпаки, його ефективне застосування можливе лише в комплексі з іншими інструментами державної регіональної політики.

2. Ефективність застосування такого інструменту, як і повоєнний соціально-економічний розвиток та відбудова країни загалом, залежатиме від належної інституційної основи, якою, в найбільш загальному розумінні, доречно вважати такі атрибути демократичної та правової держави, як-от справедлива та незалежна судова система, ефективна та прозора система управління, політична конкуренція, а також подолання корупції та непотизму, запобігання відновленню впливу олігархії [4, с. 5].

3. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій не можуть і не повинні зводитись лише до податкових пільг та преференцій, звільнення від сплати платежів і т. д., а передбачати поєднання фіскальних та нефіскальних заходів.

4. Важливо також дотримуватись диференційованого підходу в рамках територіально-орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій спираючись на функціональний поділ територій, визначений чинним законодавством: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку, території сталого розвитку [2].

5. Застосування територіально-орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій повинно супроводжуватись:

– забезпеченням інклюзивності шляхом залучення до стратегування та управління в межах спеціальних режимів економічної діяльності

(розробки інвестиційних проектів, переговори із потенційними інвесторами тощо) широкого кола учасників – представників бізнесу (включно релокованих підприємств), місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, університетів, науково-дослідних установ, експертного та наукового середовища.

– забезпеченням комплементарності – узгодження цілей застосування територіально-орієнтованих механізмів із (1) державними цільовими програмами (передусім тими, що стосуються повоєнного відновлення) та регіональними, місцевими стратегіями розвитку – імплементація основних положень у перелічені вище документи; (2) з проектами та ініціативами (інвестиційними, міжнародними, транскордонними), які уже впроваджуються або заплановані до впровадження на регіональному та локальному рівнях.

– інформаційним супроводом та промоцією – організація переговорів із потенційними інвесторами за посередництва місцевих органів державної влади (передусім ОВА та їх структурні підрозділи); проведення в Україні і за кордоном циклу інвестиційних конференцій, форумів або аналогічних заходів; сприяння діловим поїздкам представників територіальних громад за кордон для встановлення симетричних партнерств із бізнесом, муніципалітетами / регіонами і т. д.

Література:

1. Єгорова О. О. Спеціальні економічні зони України: результати, проблеми та перспективи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2014. Вип. 5(1). С. 168-174.

2. Закон України «Про засади державної регіональної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

3. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

4. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України: аналіт. доп. / [Я. А. Жаліло, Н. В. Бахур, А. А. Головка та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 78 с. <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2023.09>